

CEREMONIALUL PROSKYNESIS. ORIGINE ȘI EVOLUȚIE DIN ARTA SUMERO-AKKADIANĂ PÂNĂ LA MOZAIICURILE DE LA RAVENNA

dr. Nazen Stefania Peligrad

Cuvinte cheie: Ceremonialul Proskynesis, simbioza sumero-akkadiană, propaganda imperială, iconografia bizantină.

Proiectul *Ceremonialul Proskynesis. Origine și evoluție din arta sumero-akkadiană până la mozaicurile de la Ravenna* se concentrează pe originea ceremonialului Proskynesis și cum este situat în spațiul compozițional vizual. Ceremonialul Proskynesis poate fi, de asemenea, găsit la curtea regală mesopotamiană, reprezentând un act de prosternare între monarh și supuși. Ceremonialul oriental lusemna, printre alte lucruri, recunoașterea superiorității regelui având un mod particular de reprezentare: în profil, static, maiestos și hieratic. Introducerea în sistemul ideologic roman a acestui ceremonial în timpul Dominatului rezultă din percepția diferită a suveranului care nu mai este văzut ca Princeps, ci ca o figură impunătoare în calitatea sa de Dominus. În audiență supușilor li se cerea să se prostorneze până la pământ înaintea lui. Tetrarhia a fost modalitatea de conducere a imperiului de doi Augusti și doi Cezari (primii doi au fost Diocletianus și Maximianus Herculus, Galerius și respectiv Constantius). Dominatul începe cu regimul politic tetrarhic care a durat până la domnia lui Heraclius. Iconografia din această perioadă are puternice influențe orientale manifestate prin spațiile hieratice compoziționale. Frontalitatea, în reprezentarea suveranului este semnificativă. De la sfârșitul secolului al III-lea, portretul imperial roman a început să se schimbe din reprezentările laterale la frontalitatea întâlnită în secolul al IV-lea. Reprezentările frontale și laterale sunt două manifestări diferite ale unei polarități care este importantă în limbajul vizual imperial. În această perioadă putem vedea evoluția iconografică de la arta greco-romană la arta creștină și mai târziu la cea medievală. Această cercetare confirmă criteriul lingvistic de a sorta și clasifica mesajul și codul propagandei iconografice regalo-imperiale. Iconografia imperială și limbajul religios poate fi plasat în forma sa originală (sumero-akkadiană). Sursele literare par să indice că influențele de la curtea regală persană erau importante în propaganda imperială de la sfârșitul Imperiului Roman și arta elenistică a stat la originea iconografiei imperiale romane. Orice gest are o însemnătate, o istorie care poartă amprenta civilizațiilor trecute. De asemenea, cred că începutul ceremonialului Proskynesis poate fi găsit în imaginea regelui

șezând în fața unei zeități. Acest tip de reprezentare implică semnificații divine și regale în Mesopotamia antică și nu numai. Poziția regelui șezând este constantă în scenele compoziționale regale și reprezintă un statut dominant în reprezentările mesopotamiene. Putem face un studiu comparativ între reprezentările lui Iustinian și Teodora de la San Vitale, Ravenna și ritualul babilonian de ridicare a coșului, unde regele apare ținând coșul deasupra capului, fiind însoțit de o inscripție care îl descrie ca constructor de temple. Acest ritual mesopotamian a fost considerat un act de pietate al regilor față de divinitate. Aceste două procesiuni imperiale de la San Vitale îl plasează pe Hristos în absidă. De când regele apare ca reprezentare vizibilă a eternității bisericii, el apare, asemeni regilor orientali, ca reprezentant al lui Dumnezeu. Aceste două ritualuri implică atât semnificații religioase cât și politice. În acest de demers sunt importante:

- Modul de transmitere al limbajului simbolic prin schimbarea, menținerea și adaptarea frizelor regale (mesopotamiene) și imperiale (romane și bizantine) în propaganda iconografică.
- Importanța tehnicii mozaicului în compozițiile iconografice bizantine, originea orientală și importanța în contextul propagandei imperiale. În arta mesopotamiană și în cea hitită se folosea mult compoziția în friză. Friza reușește să prezinte desfășurarea în timp a unor evenimente (are dinamică temporală) și fiindcă este un element de artă majoră. Friza a avut un caracter politic (arta mesopotamiană) și religios (arta Greciei antice) sau a creat o simbioză între cele două (arta Orientului Antic, romană, bizantină, etc.). Nu era la îndemâna oricui să comanditeze o friză. Friza a devenit una din formele cele mai expresive de manifestare a propagandei imperiale romane (frizele de pe Arcul de triumf al lui Constantin, Obeliscul lui Theodosius, etc.) și în cea bizantină. O perioadă intermediară poate fi considerată și Columna lui Traian, considerată începutul tradiției în arhitectura imperială funerară romană. Sculptura, frizele sau reprezentările picturale decorativ-monumentale au un limbaj special față de operele de sine stătătoare, având *convenții* impuse de aderența lor la arhitectură. Subordonarea sculpturii și a picturii decorativ – monumentale la arhitectură este un factor determinant pentru studiul nostru. Dacă monumentul este masiv, zidurile trebuie să își păstreze și după decorare monumentalitatea pentru a nu își pierde armonia proporțională. Importante sunt și materialele de construcție, care trebuiau să fie durabile, mai ales în cazul unor reprezentări masive. Operele monumentale sunt o sumă de proporții și raporturi matematice percepute de ochi simultan. Dacă există un corp dat circulația naturală a formelor și a modelelor eficace pe termen lung conturează un corpus comun. Studiul meu implică două nivele de analiză vizuală (inspirate după teoria lingvistică a lui R. Jakobson): nivelul iconic concentrat pe simple și complexe unități de semnificații ale discursului vizual și nivelului semantic.

Revelator este faptul că opera își transformă semnificațiile în semnificații ai altor semnificații, pornind de la geneza formelor. Evoluția limbajului iconografic sumero-akkadian este încărcată cu toate elementele simbolice transmise în spațiul manifestărilor artistice ale Orientului antic găsindu-și acuratețea vizuală în reprezentările partice și sasanide, preluarea simbolurilor imperiale orientale în propaganda imperială romană și mai târziu sinteza artei bizantine. Limbajul iconografic sumero-akkadian capătă sens și expresie prin existența convențiilor în termenii aspectului pragmatic, aspectului semantic (relația dintre semne și denotație) și aspectul sintetic se referă la formarea internă a unor termeni într-un discurs.

Limbajul simbolic sumero-akkadian se poate defini prin "triunghiul" lui Ogden-Richards:

- simbolul are un referent corespunzător lucrului real indicat.
- corespondența între simbol și referat este mijlocită de referent (imaginea mentală a lucrului indicat). Stabilirea termenilor de conotație implică referirea la dihotomia saussuriană între semnificant și semnificat.

Cercetarea poate fi privită prin prisma antropologiei culturale, a simbolurilor și a aspectelor materiale ale vieții sociale.

Bibliografie selectivă:

- **P. Albenda**, *Ornamental Wall Painting in the Art of the Assyrian Empire*, Brill, Styx, Leiden. Boston, 2005.
- **A. Alföldi**, *Die Ausgestaltung des monarchischen Zeremoniells am römischen Kaiserhofe*, „Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung”, 49, 1934, p. 3-118.
- **M.J. Andrade**, *Some Questions of Fact and Policy Concerning Phonemes*, Language, XII, 1936.
- **M-A. Ataç**, *Visual Formula and Meaning in the Neo-Assyrian Relief Sculpture*, Art Bulletin, Vol. LXXXVIII, Nr. 1, 2006, p. 69-101.
- **W. Avery**, *The Adoratio Purpurae and the Importance of the Imperial Purple in the Fourth Century of the Christian Era*, „Memoirs of the American Academy in Rome”, 17, 1940, p. 66-75.
- **G. Beckman**, *Of God (s), Trees, Kings and Scholars: Neo-Assyrian and Related Studies in Honour of Simo Parpola*, Journal of the American Oriental Society, Jul.-Sep. 2011.
- **P. Bourdieu**, *The logic of Practice*, translated by. Nice R., Cambridge: Polity Press, 1990.
- **M. Boyce**, *A History of Zoroastrianism*, vol. 2, Leiden, 1982.
- **M. Bradley**, *The Importance of Colour on Ancient Marble Sculpture*, Association of the Art Historians, Vol. 32, Nr. 3, June 2009.
- **Gh. I. Brătianu**, *Études byzantines d'histoire économique et sociale*, Librairie Orientaliste Paul, 1938.
- **R. Brilliant**, *Gesture and Rank in Roman Art*, New Haven, 1963.
- **T.R.S. Broughton**, *Continuity and Conflict in the Ancient Near East*, XIII International Congress of Historical Sciences, "Nauka", Publishing House Central Department of Oriental Literature, Moscow, 1970.
- **N. Brisch**, *Religion and Power Divine Kingship in the Ancient World and Beyond*, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars, Number 4, Chicago, Illinois, 2008.
- **B. Brown**, *Kingship and Ancestral Cult in the Northwest Palace at Nimrud*, Journal of Ancient

Near Eastern Religions, Jun. 2010.

- T. Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, New York, 2005.
- U. Eco, *La struttura assente*, Bompiani, Milano, 1968.
- The Cambridge History of Iran
- A. Cameron, *The Later Roman Empire*, London, 1993.
- M. Canepa, *The Two Eyes of the Earth: Art and Ritual of Kingship Between Rome and Sasanian Iran*, Berkeley, Los Angeles, 2009.
- L. Cerfaux, J. Tondriau, *Le culte des souverains dans la civilisation gréco-romaine*, Tournai, 1957.
- M. Chan, *Rhetorical Reversal and Usurpation: Isaiah 10:5-34 and the use of Neo-Assyrian Royal Idiom in the Construction of an Anti-Assyrian Theology*, Journal of Biblical Literature, 2009.
- B.J. Collins, *The Hittites and Their World*, Society of Biblical Literature Atlanta, 2007.
- V. Sarkhosh-Curtis, *The Art and Archaeology of Ancient Persia*, London, 1998.
- F.M. Dana, *The Ritual Significance of Yellow Among the Romans*, Ph. D dissertation, Univ. of Philadelphia, 1919.
- O. Demus, *Byzantine Mosaic Decoration, Aspects of Monumental Art in Byzantium*, Boston Book & Art Shop, Boston, Massachusetts, USA, 1955, 1964.
- S. Devi, *A Son of God, The Life and Philosophy of Akhaton, King of Egypt*, Philosophical Publishing House, London, 1946.
- J. Dewey, *Art as Experience*, Minton, Balch & Co., New York, 1934.
- D. Earl, *The Moral and Political Tradition of Rome*, London: Thames and Hudson, 1967.
- U. Eco, *The Open Work*, Paralela 45 Press, Pitești, 1962, 2006.
- U. Eco, *La struttura assente*, Bompiani, Milano, 1968.
- M. Emmison, P. Smith, *Researching the Visual: Images, Objects, Context and Interactions in Social and Cultural Inquiry*, Sage Publications-London, Thousand Oaks, New Delhi, 2000.
- J.A.S. Evans, *The Age of Justinian, the Circumstances of Imperial Power*, Taylor & Francis Group e-Library UK, 1996, 2001.
- B.M. Felletti Maj, *Contributo alla iconografia del IV secolo. Il ritratto femminile*, in *La critica d'arte*, 1941.
- H. Frankfort, *The Intellectual Adventure of Ancient Man*, Chicago, 1946.
- C.J. Gadd, *The Early Dynasties of Sumer and Akkad*, London: Luzac & Co, 1921.
- C. Geertz, *Art as a Cultural System*, MLN, Vol. 91, No. 6, Comparative Literature, Dec. 1976.
- R. Ghirshman, *Iran Parthes et Sassanides*, Gallimard, Paris, 1962.
- A. Grabar, *Le premier art chrétien*, Paris, 1966.
- A. Grabar, *Les voies de la création en iconographie chrétienne*, Flammarion, Paris, 1979, 1994.
- M. Grant, *The Emperor Constantine*, London, 1993.
- H.G. Güterbock, *The Hittite Version of the Hurrian Kumarbi Myths: Oriental Forerunners of Hesiod*, American Journal of Archaeology, LII/1, 1948.
- H.G. Güterbock, *The Hittites and the Aegean World: Part 1. The Ahhiyawa Problem Reconsidered*, American Journal of Archaeology, Vol. 87, No. 2, Apr., 1983.
- M. B. Hall, *Rome*, Cambridge University Press, 2005.
- M. Halle, *The Strategy of Phonemics*, Word, X, 1954.
- T. Hallet, *Symbolic Power and Organizational Culture*, Sociological Theory, Vol. 21, No. 2, Jun. 2003.
- M. Hengel, *The Son of God*, London, 1976.
- S.W. Holloway, *Aššur is King! Aššur is King! Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*, Culture & History of the Ancient Near East, Vol. 10, Brill, Leiden, Boston, Köln, 2002.
- K. Hopkins, "Eunuchs in Politics in the Later Roman Empire", Proc. Camb. Phil. Soc., 189 (NS 9), 1963.
- Th. Jacobsen, *The Sumerian King List*, University of Chicago Press, 1939.
- R. Jacobson, M. Halle, *Fundamentals of Language*, Mouton & CO. 'S – Gravenhage, 1956.

- **R. Jacobson, C.G.M. Fant, M. Halle**, *Preliminaries to Speech Analysis*, third printing Massachusetts Institute of Technology, Acoustics Laboratory, 1955.
- **De Jerphanion**, *Les églises rupestres de Cappadoce et la place de leurs peintures dans le développement de l' iconographie chrétienne*, Extrait du "Bulletin de la Commission des Monuments Historiques de Roumanie", XXVII, FASC. 82, 1934.
- **D. Jones**, *The Phoneme: Its Nature and Use*, Cambridge, 1950.
- **K. Thomason**, *Representations of the North Syrian Landscape in Neo-Assyrian Art*, Bulletin of the American Schools of Oriental Research 323, 2001.
- **D.I. Kertzer**, *Ritual, Politics and Power*, New Haven, London: Yale Univ. Press, 1988.
- **E. Kitzinger**, *On the Interpretation of Stylistic Changes in Late Antique Art*, Bucknell Review 15, March, 1967.
- **H.A. Klein**, *Sacred Relics and Imperial Ceremonies at the Great Palace of Constantinople*, in F. A. Bauer (hrsg.), *Visualisierungen von Herrschaft*, BYZAS, 5, 2006, p. 79-99.
- **G. Leick**, *The Babylonian World*, Routledge, New York and London, 2007.
- **B.F. Manz**, *Power, Politics and Religion in Timurid Iran*, Cambridge University Press, 2007.
- **S.C. Melville**, *Neo-Assyrian Royal Women and Male Identity: Status as a Social Tool*, Jan.-Mar. 2004.
- **F. Millar**, *The Emperor in the Roman World (31 BC- AD 337)*, Londra, 1977.
- **T.J. Moore**, *Roman Virtues in Livy*, The University of North Carolina at Chapel Hill, 1986.
- **C.F. Norena**, *The Civic Ideology of the Roman Emperor: Representation and Communication*, Presented of the Faculties of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy, 2001.
- **C.K. Ogden, I.A. Richards**, *The Meaning of Meaning*, Londra, 1923.
- **H. P. L'Orange**, *Studien zur Geschichte des spätantikes Porträts*, Roma, 1965.
- **H. P. L'Orange**, *Das spätantike Herrscherbild von Diokletian bis zu den Konstantin-Söhnen*, 284-361 n. Chr., Berlin, 1984 (Römische Herrscherbild, III. Abteilung, Bd. 4).
- **N. Peligrad**, *The Figures of Expression in the Early Byzantine Mosaics*, University Press, Bucharest, 2012.
- **G. Rawlinson**, *The Seven Great Monarchies of the Ancient Eastern World; or, the History, Geography, and Antiquities of Chaldaea, Assyria, Babylon, Media, Persia, Parthia, and Sassanian, or New Persian Empire*, M.A., Camden Professor Of Ancient History in The University of Oxford in Three Volumes, Volume III, 2005.
- **E. Rawson**, *Intellectual Life in the Late Roman Republic*, London, 1985.
- **M.D. Sahlin**, *Culture and Practical Reason*. Chicago: University of Chicago Press, 1976.
- **D. Schloen**, *The House of the Father as Fact and Symbol. Patriamonialism in Ugarit and Ancient Near East*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 2001.
- **G.V. Smith**, *The Concept of God/The Gods as King in the Ancient Near East and the Bible*, Trinity Journal 3 NS (1982) 18-38.
- **J.D. Steinbach**, *Merely Men: The Ruler-Divinity Cult in the Ancient Near East*, Bob Jones University, November 19, 2010.
- **R.H. Stetson**, *Motor Phonetics*, Amsterdam, 1951.
- **Ch. Stevenson**, *Ethics and Language*, Yale, University Press, 1994.
- **A. Strauss**, *Negotiations: Varieties, Contexts, Processes, and Social Order*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1978.
- **J. Strzygowski**, *Asiens Bildende Kunst in Stichproben, ihr Wesen und ihre Entwicklung*, Dr. Benno Filser Verlag, Gesellschaft mit beschränkter Haftung, Augsburg, 1930.
- **B.D. Sommer**, *The Bodies of God and the World of Ancient Israel*, Cambridge University Press, 2009.
- **D. Swartz**, *Sociology of Religion*, Yale University, 1996.
- **R. Varner**, *Dannatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, vol. I-III, Yale University, 1993.
- **J.E. Walker**, *Art as Propaganda in the Reign of Constantine*, The Florida State University, 1983.

- P.G. Walsh, *Livy: His Historical Aims and Methods*, Cambridge Univ. Press, 1961.
  - W. Weaver, *The Mathematics of Communication*, in *Scientific American*, 1949, p. 181.
  - R.H. Wilkinson, *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*, Thames and Hudson, London, 2003.
  - A. Winn, *The Purpose of Mark's Gospel: An Early Christian Response to Roman Imperial Propaganda*, WUNT 2/245; Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
  - I.J. Winter, *Ornamental Wall Painting in the Art of the Assyrian Empire*, *Journal of the American Oriental Society*, Jul.-Sep. 2008.
  - I.J. Winter, "Legitimation of Authority through Image and Legend: Seals Belonging to Officials in the Administrative Bureaucracy of the Ur III State". *The Organization of Power: Aspects of Bureaucracy in the Ancient Near East*. 69-116. Eds. M. Gibson and R. D. Biggs. *Studies in Ancient Oriental Civilization*, 46. Chicago: The Oriental Institute.
  - I.J. Winter, *On Art in the Ancient Near East*, Volume 2 From the Third Millennium BCE, *Culture and History*, Brill, Leiden-Boston, 2010.
  - I.J. Winter, *What/When Is a Portrait? Royal Images of the Ancient Near East*, *American Philosophical Society* 153.3, 2009
- http://www.ualberta.ca/~ebenzvi/Assist/Ancient_Mesopotamia/aneAdvHistSurv.html
- E. Yarshater, *Where the Sasanians Heirs to the Achamenids?* In *La Persia nel Medioevo*, Rome, 1971.
  - P. Zanker, *The Power of Images in the Age of Augustus*, transl. A. Shapiro (Ann Arbor), 1988.
  - H. Ziai, *The Aura of Kings, Legitimacy and Divine Sanction in Iranian Kingship*, *Bibliotheca Iranica*, Intellectual Traditions Series, No. 10, Mazda Publishers, Inc., California, 2003.

SUMMARY

This study continues the author's Ph.D. thesis entitled Figures of Expression in the Early Byzantine Sacred Image and aims at making valid interpretations of the imperial iconography from the Late Roman Art and Byzantine iconography.

The article concerns the iconographic royal language circulation in the circumum Mediteranean area.